

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ФІНЛЯНДІЇ: ЗАПОЗИЧЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ УКРАЇНОЮ

Т.В. Малярчук

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права та процесу
Юридичного інституту
Київського міжнародного університету*

Т.А. Сташук

*магістрант
Юридичного інституту
Київського міжнародного університету*

Постановка проблеми. Розбудова демократичної, соціальної та правової Української держави передбачає формування сучасної правової системи та її взаємодію з іноземним і міжнародним правом, а також запозичення та використання в інтересах України зарубіжних правових доктрин, концепцій, ідей, а також загальновизнаних міжнародних принципів, норм, стандартів.

Зі здобуттям незалежності, в Україні розпочалися реформи функціонування суспільства та держави. Основним завданням реформування стало вдосконалення системи правоохоронних органів, особливо, органів внутрішніх справ.

Актуальність теми даної статті зводиться до того, що система правоохоронних органів України визначається рисами історичного періоду. Особливого значення набуває організаційно-функціональна побудова системи правоохоронних органів України. Під час реформування важливим є приведення її у відповідність із основними напрямками організації та функціонування систем правоохоронних органів зарубіжних країн, а також у відповідність із міжнародно-правовими стандартами здійснення правоохоронної діяльності.

Таким чином, особливо важливим є вивчення та запозичення позитивного досвіду організаційної побудови та функціонування систем правоохоронних органів зарубіжних країн, особливо Фінляндської Республіки, а також, з'ясування способів використання цього досвіду з метою реформування та покращення системи правоохоронних органів України з врахуванням національних особливостей. Надзвичайно важливим це стає у зв'язку з інтеграцією України до європейських структур, що є головною стратегічною метою держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз становлення, функціонування та реформування органів внутрішніх справ України був проведений у роботах таких вітчизняних науковців: В.Б. Авер'янова, М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, Н.М. Белоусова, І.В. Бондаренка, Р.А. Калюжного, О.О. Ковальнової, В.К. Колпакова, Я.Ю. Кондратьєва, Ю.Ф. Кравченка, П.П. Михайленко, Р.С. Мулукаєва, В.Л. Наумова, О.В. Негодченка, Р.А. Петрова, Ю.І. Римаренка, Л.А. Сидорчука, О.Ф. Скакун, В.Я. Тація, А.Г. Чубенка, М.Я. Швеця, Ю.С. Шемшученка та інших; особливос-

ті розвитку та діяльності поліції Фінляндської Республіки досліджували: М. Ахде, Х. Ахонен, М. Віітанен, Ф. Карконен, У. Кекконен, Я. Ліукку, Е. Луукка, С. Невала, М. Паатеро, А. Пакканен, К. Рантама, П. Расанен, К. Раямакі, Т. Сінкканен, Х. Туомінен, Е. Уусітало, А. Ханнус, А. Холмлунд.

Метою статті є аналіз питань розвитку поліції в системі державних органів Фінляндської Республіки. Розгляд особливостей відносин поліції з населенням у межах забезпечення правового поля. Дослідження можливого запозичення Україною позитивного досвіду діяльності фінської поліції.

Основні результати дослідження. Фінляндія (фінською – Suomi (Суомі)) – республіка на півночі Європи, якій властиві всі риси демократії західноєвропейської моделі, а саме: виборність глави держави та представницьких органів, поділ влади, поліцейський плюралізм.

Основним законом держави є Конституція Фінляндії (фінською – Suomen perustuslaki; шведською – Finlands grundlag), прийнята 11.06.1999, яка вступила в силу з 1.03.2000 р. [5].

Конституція Фінляндії закріплює основи фінської державності, обумовлює цілі і завдання, права і організаційні принципи діяльності поліції.

Поліція Фінляндії (фін. Poliisi, швед. Polisen [8]) – становить основу органів внутрішніх справ Фінляндської республіки і є поліцейською службою, яка підпорядкована міністерству внутрішніх справ.

Згідно з параграфом 1 «Закону про поліцію» – поліція у Фінляндії відповідає за правосуддя і суспільний лад, громадський порядок та безпеку, профілактику злочинності, розслідування злочинів та переслідування злочинців, дотримання законів, постанов і розпоряджень органів влади, охорону прав і свобод громадян і власності, надання допомоги населенню в надзвичайних ситуаціях [5]. Згідно з Конституцією Фінляндії діяльність поліції повинна ґрунтуватися на законі [7].

На думку Ю. Рега, як і більшості фінських дослідників, – поліція Суомі є «силовим» компонентом виконавчої влади, і призначена для виконання правоохоронних функцій.

Поліція Фінляндії – це самостійний державний інститут, який має особливу компетенцію, владні повноваження, які розповсюджуються на організаційно не підпорядковані йому суб'єкти, характерну структуру і систему управління та використовує специфічні методи роботи.

Так, працівник Хельсінського європейського інституту з попередження злочинності та боротьби з нею Ф. Карконен вважає, що робота поліції Фінляндії – це використання в межах наданих їй прав Конституцією та іншими законодавчими актами, примусового, силового впливу на осіб, які порушили правопорядок [2, с. 1116].

Відповідно до «Закону про поліцію» – головні завдання поліції полягають в: охороні Конституції та суспільного ладу, підтримці порядку і безпеки. Реалізуючи їх поліція здійснює превентивні заходи щодо правопорушень і забезпечує кримінальне переслідування злочинців та дотримання законів та інших нормативних актів органів державної влади і місцевого самоврядуван-

ня, охороняє права і свободи громадян від незаконного порушення, а також допомагає населенню країни в екстремальних ситуаціях.

До поліцейських функцій належать: виявлення злочинів і злочинців, затримання правопорушників, участь у подальших судових процесах, пошук викраденого майна, забезпечення і охорона в межах своєї компетентності конституційних гарантій, прав і свобод населення, виявлення проблем, які ускладнюють або можуть ускладнити криміногенну обстановку і роботу органів влади, придушування масових безладів, підтримання правопорядку в громадських місцях, регулювання руху транспортних засобів і пішоходів, надання термінової допомоги особам, які її потребують, здійснення дозвільної системи, здійснення контролю за в'їздом, виїздом та перебуванням у Фінляндії іноземних громадян, здійснення нагляду за дотриманням правил у сфері, яка належить до її компетенції. До кола обов'язків поліції Фінляндії належить не тільки боротьба зі злочинністю, а й здійснення інших заходів у сфері соціального обслуговування населення. Це зближує органи поліції з соціальними службами [5].

Особливість місця й ролі поліції в системі владних інститутів Фінляндії визначається тим, що вона має своїм головним початковим завданням «силове» забезпечення правопорядку.

Фінські вчені вважають, що реальне застосування заходів силового впливу або потенційна можливість таких дій детермінують роль і місце поліції в системі інститутів держави і головне в її роботі – нейтралізація злочинності [2, с. 1116].

Поліцейські уповноважені мають право застосовувати силу при виконанні службових обов'язків у випадку відкритого нападу або небезпеки, яку правопорушник створює для життя і здоров'я громадян. Згідно з положеннями Закону «Про поліцію» поліція може застосовувати фізичну силу, гумові кийки, сльозоточивий газ та інші спеціальні засоби, а в окремих випадках – вогнепальну зброю [5].

У Законі «Про поліцію» та в інших нормативних актах, що регулюють діяльність поліції, підкреслюється, що при її здійсненні повинні поважатися та дотримуватися конституційні права громадян, і охорона порядку може обмежувати їх тільки в суворо передбачених законом випадках та не одна відповідна акція не може проводитися без достатніх підстав і в межах визначеної юрисдикції. При виконанні покладених на поліцейських завдань, вони найчастіше в своїй діяльності використовують метод переконання, а не насильницькі заходи.

У Фінляндії, як і у всіх скандинавських країнах, поліція функціонує у вигляді централізованого державного органу. Вона підпорядкована міністру внутрішніх справ. Міністр внутрішніх справ Фінляндії очолює міністерство внутрішніх справ, є членом уряду Фінляндії, відповідає за керівництво національною поліцією, рятувальними службами та охорону кордонів держави. З 22.06.2011 року головою МВС Фінляндії є Пайві Расанен (фінською – Päivi Räsänen). Структура МВС Фінляндії характеризується наявністю низки департаментів: адміністративного, з муніципальних питань; регіонального роз-

виту, з надзвичайних ситуацій, у справах імміграції, прикордонної охорони і поліцейський департамент [3].

Структура поліцейських органів Фінляндії складається з: Департаменту поліції, трьох загальнодержавних підрозділів: центральної кримінальної поліції (Keskusrikospoliisi), дорожньої поліції (Liikkuva poliisi), поліції державної безпеки (Suojelupoliisi), п'яти обласних поліцейських управлінь, місцевої поліції (Paikallispoliisi), поліцейської школи, технічного відділу (Poliisin tekniikkakeskus) і відділу інформаційно-обчислювального забезпечення поліції [5].

Департамент поліції керує організаційно відособленими поліцейськими службами: кримінальною поліцією, поліцією безпеки, мобільною (дорожньою) поліцією та місцевими поліцейськими органами [1]. Цей департамент є міжгалузевим органом внутрішньо-системного управління і поєднує функції збору й аналізу інформації, підготовки обґрунтування рішень вищого державно-політичного керівництва та контролю за діяльністю підлеглих підрозділів, а також має владні повноваження з управління їх діями [2, с. 658]. Останні планують свою роботу в тісному співробітництві з провінційною владою та громадськими інститутами у формі різних поліцейських комітетів та рад. Управління підлеглими підрозділами здійснюється Департаментом поліції за територіальним і функціональним принципами. Його організаційна структура будується згідно з функціонального принципу. Департаменту підпорядковані й спеціальні навчальні заклади. Очолює Департамент начальник, який водночас є головою Бюро охорони порядку і кримінальної поліції, він має двох заступників; усі вони призначаються на посаду президентом за поданням голови МВС.

Департамент поліції складається з 6-ти бюро (головних управлінь): адміністративного, охорони порядку, кримінальної поліції, особового складу, технічного, у справах іноземців, аналітичного й інформаційного центрів [5].

Адміністративне бюро контролює виконання законодавства персоналом, розробляє проекти нормативних актів із питань ведення Департаменту, аналізує результати роботи органів і підрозділів, планує та контролює їх роботу.

Бюро охорони порядку і кримінальної поліції керують роботою підрозділів, які забезпечують правопорядок у громадських місцях, охорону об'єктів, паспортний і митний контроль, видачу дозволів на право займатися певними видами діяльності, обіг зброї, вибухових та радіоактивних речовин, дорожній нагляд, розкриття та розслідування правопорушень і здійснення деяких інших функцій щодо встановлення «контролю за злочинністю».

Бюро особового складу відповідає за підбір навчання і розташування поліцейських службовців, а також розглядає у межах своєї компетенції скарги населення на правоохоронців.

Технічне бюро відповідає за матеріально-технічне забезпечення функціонування поліції, та координує місця поховання іноземних військовослужбовців (головним чином – радянських), загиблих на території Фінляндії в період Другої світової війни.

Бюро у справах іноземних громадян займається питаннями надання фінського громадянства, видає дозвіл на проживання та організовує контроль

за збереженням іноземцями встановлених правил перебування в Суомі [2, с. 1117].

Департамент поліції МВС Фінляндії – типовий приклад бюрократичної організації управління. Робота в ньому пов'язана з високою професійною кваліфікацією. Він побудований за принципом ієрархії, а операції, які ним проводяться, направляються послідовною системою правил, що впроваджуються в конкретних ситуаціях. Це забезпечує раціональність і точність ведення справ і сувору відомчу підзвітність. Головним завданням Департаменту поліції є забезпечення цілеспрямованого, системного та скоординованого характеру функціонування поліції.

Особливістю діяльності поліції Фінляндії є те, що організаційно вона є єдиним формуванням, а не декількома різними відомчими підпорядкуваннями з пересічною компетенцією, як це має місце в більшості країн світу. Це зроблено для протидії можливим спробам якої-небудь групи правлячих кіл монополізувати вплив на поліцію.

За територіальною ознакою поліція поділяється на загальнонаціональну, провінційну, місцеву. У Суомі існує два типи місцевих органів поліції: міські відділи (35) під командуванням комісарів та сільські округи (227) під головокомандуванням шерифів, які обслуговують один або кілька повітів. Для підвищення ефективності функціонування деякі округи часто об'єднують свої зусилля: спільно здійснюють патрулювання, надання допомоги населення у надзвичайних ситуаціях, розшукування злочинців та інших.

Відділення міської кримінальної поліції складається з декількох груп, які спеціалізуються на розкритті та розслідуванні вбивств, а також інших насильницьких злочинах, злочинах щодо власності і шахрайства. Відділ складається із груп у боротьбі: з насильницькими злочинами та крадіжками, а також іншими злочинами щодо власності; фінансовими злочинами. До відділу належить криміналістичний центр, який проводить експертні дослідження, веде оперативний облік; група охорони приміщень приватних осіб та організацій; бюро загублених речей і канцелярії. Є також група оперативного реагування, яка функціонує протягом 24 годин, та підрозділ, який займається збором (головним чином агентурою) інформації і експертний відділ [6].

Структура та чисельність інших бюро залежать переважно від чисельності обслуговування населення та території [3]. Питання загальної організації роботи і управління особовим складом в цілому вирішується штабним підрозділом, який належить до адміністративного відділення, до якого окрім того належить ліцензійний відділ та група фінансового та матеріально-технічного забезпечення.

До складу відділів належить «відділ із спеціальних питань», який призначений для розслідування порушень законодавства про обіг і вживання наркотичних засобів і спиртних напоїв, нагляду за особами без певного місця проживання та співдіяльність з органами соціального забезпечення. Основною функцією цього відділу є підтримання постійного зв'язку з органами соціального захисту і охорони здоров'я в області. Крім них також існує група у справах молоді та юнацтва, в якій діють постійні працівники, на допомогу яким

галузевими відділами призначаються 20 поліцейських. Основну увагу вони приділяють профілактиці правопорушень серед «важких» неповнолітніх у вільний час [5].

Організація роботи міських відділів і округів поліції має багато специфічних рис. Кожне фінське місто з погляду організації діяльності з забезпечення суспільного порядку поділене на дві зони, кожна з яких очолює інспектор. Підлеглі йому працівники, які належать до певного відділу, здійснюють патрулювання, розслідування незначних правопорушень, нагляд за морським або річковим портом (там де він є), залізничною станцією, автовокзалом та аеропортом.

До складу бюро також належить реєстраційний відділ, який складається з двох підрозділів: з із реєстрації населення та із інформаційного. Перший займається реєстрацією громадян та нерухомості, другий – видає паспорти та інші документи, які засвідчують особу, контролює виконання встановлених правил перебування на території регіону іноземцями та особами без громадянства, веде архів, займається узагальненим аналізом, розшуком та видачею іншим галузевим службам необхідної інформації.

Організаційна структура відділів у різних містах аналогічна. При кожному міському відділі є Дорадчий комітет, до якого належать 10 осіб, які призначаються муніципальною радою, як правило, із кола авторитетних юристів.

Окружні поліцейські відділи обслуговують приблизно 10-12 тис. мешканців сільської місцевості. Штат більшості складається з начальника – ленсмана, комісара – його заступника, 2-3 старших констеблів та 8-10 рядових поліцейських. Великі окружні відділи складаються з відділень, які створюються за функціональним принципом. Як правило, там є такі відділення: оперативного управління, яке приймає повідомлення про правопорушення та передає їх патрульним та черговій зміні детективів; розслідування правопорушень; адміністративний відділ, який забезпечує дотримання встановлених правил перебування іноземців та апатридів, видає поліцейські дозволи, контролює дорожній рух та виконує інші адміністративні функції, зокрема контролює збір податків, забезпечує виконання рішень судів. Штабні функції здійснюються начальником (шерифом) та його заступниками та 2-3 службовцями секретаріату.

Ленсман, який є членом окружного органу управління, водночас виконує функції державного обвинувачення в місцевому суді, головою нотаріуса і відповідальним за збір податків на території та виконує судові рішення (конфіскація майна, накладення арешту на банківські рахунки та інше).

В Суомі широко практикується безпосереднє залучення громадян до акцій з охорони правопорядку, що мають переважно профілактичний характер. Діє так звана «добровільна поліція», відбір до якої здійснюється регіональними поліцейськими підрозділами. При цьому з'ясовується належність добровольця до виконань завдань з охорони правопорядку, а саме: моральні якості, фізичні дані й інтелектуальні здібності. Ті, що пройшли – дають зобов'язання належно виконувати свої функції і приєднуються до органів поліції, де вони проходять спеціальну підготовку за програмами, затверджені-

ми МВС. У ході навчання вивчаються норми Конституції, основи кримінального і кримінально-процесуального законодавства, Закону «Про поліцію», та отримують знання про тактику виконання окремих дій.

Добровільні помічники використовуються в основному за місцем проживання (як правило, в містах), при проведенні масових заходів (спортивних змагань, політичних маніфестацій) і патрулювання житлового сектору під керівництвом офіцерів поліції.

Система забезпечення демократичного характеру діяльності поліції заснована на Конституції та передбачає: постійний контроль з боку вищих органів виконавчої влади та парламенту, у тому числі особливих посадових осіб – Канцлера юстиції та омбудсмена; реалізацію принципу публічності в роботі охоронців порядку (за винятком оперативно-розшукової сфери); можливість для громадян оскаржити дії поліцейських у судах загальної юрисдикції та Вищому адміністративному суді; залучення громадськості в особі Дорадчих комітетів при міністерстві внутрішніх справ, обласних, міських та окружних підрозділах до вироблення стратегічних, оперативних і тактичних рішень у боротьбі з правопорушеннями; позбавлення органів політичної поліції можливості самостійно застосовувати заходи, що обмежують свободу громадян.

В умовах відносно невисокого рівня злочинності діяльність поліції орієнтована насамперед на профілактику правопорушень, а не на репресивні дії.

У Фінляндії набув поширення такий профілактичний вахтовий метод, коли

жителі і торгові робітники повідомляють поліції про будь-яких підозрілих осіб і події, що відбуваються поблизу від місця їх проживання чи роботи, або самостійно патрулюють прилеглу територію [2, с. 1118].

Важливим є те, що у фінській поліції немає корупції. Поліція домагається високих результатів у розкритті та розслідуванні правопорушень. Також рівень довіри населення поліції дуже високий (до 90%) і набагато вище, ніж у парламенту, уряду та президента.

Висновок. Таким чином, Україні необхідно запозичити позитивний досвід реформування поліції Фінляндії. В першу чергу щодо формування в Україні реально діючої поліції та поділу її загальнонаціональну, регіональну, та місцеву. На зразок фінської, також потрібно створити «добровільну поліцію», яка допомагатиме ОВС у виконанні їх функцій. Особливо значущим для України на сучасному етапі є викорінення корупції в правоохоронних органах, зокрема, в органах внутрішніх справ, за зразком Фінляндії у 1970-х – 1980-х роках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Березін С.С.* Основні напрямки підвищення ефективності взаємодії районної державної адміністрації з правоохоронними органами // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2011 – № 17 (171). – С. 10-15.

2. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / [відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, Є.М. Моїсєєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко]. – К. : Концерн

«Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 3. – Поліцейський менеджмент історія та сучасність – 1192 с.

3. Полиция Финляндии / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.osce.polis

4. Organisaatio // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/E9D8E3C4F56C4927C2256B8700455C96?opendocument>

5. Poliisilaki / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950493>

6. Poliisihallitus // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.poliisihallitus.fi/>

7. Suomen perustuslaki / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

8. Sanakirja // Helsingin Sanomat [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.sanakirja.org/search.php?id=180468&l2=3>

Малярчук Т.В., Сташук Т.А. Особливості діяльності поліції Фінляндії: запозичення позитивного досвіду Україною

В статті розглядаються особливості розвитку, реформування та діяльності поліції Фінляндської Республіки. Досліджується специфіка відносин поліції з населенням у рамках забезпечення правового поля. Робиться висновок щодо необхідності запозичення фінського досвіду при реформуванні органів внутрішніх справ України.

Ключові слова: фінська поліція, поліцейська діяльність, муніципальна поліція, органи внутрішніх справ, міліція.

Малярчук Т.В., Сташук Т.А. Особенности деятельности полиции Финляндии: заимствования положительного опыта Украиной

В статье рассматриваются особенности развития, реформирования и деятельности полиции Финляндской Республики. Исследуется специфика отношений полиции с населением в рамках обеспечения правового поля. Делается вывод о необходимости заимствования финского опыта при реформировании органов внутренних дел Украины.

Ключевые слова: финская полиция, полицейская деятельность, муниципальная полиция, органы внутренних дел, милиция.

Malyarchuk T.V., Stashuk T.A. Features the activities of the police in Finland: Drawing a positive experience of Ukraine

In the article analyzed the features development, reformation and activity the Finnish police. Explored the specific relation with citizens in the sphere of provision the legal field. The conclusion illustrates the necessity of borrowing the Finnish experience of the reformation the police by Ukraine.

Keywords: finnish police, police activity, municipal police, the Internal Affairs Bodies, Ukrainian police.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2014.